

Św. Augustyn: część 3. Skąd zło?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli, II, 19, fragment*, tłum. A. Trombala.
- Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli, I, 1, fragment*, tłum. J. Czuj.
- Źródło: św. Augustyn, *O wolnej woli*, tłum. tłum. A. Trombala.
- Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli, I, 16, fragment*, tłum. A. Trombala.
- Źródło: Św. Augustyn, *Podręcznik dla Wawrzyńca, XXIII, 7, fragment*, tłum. W. Budzik.

Św. Augustyn: część 3. Skąd zło?

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Dlaczego nie dziwi nas popularność seriali detektywistycznych i thrillerów? Człowiek od wieków zastanawia się nad naturą i pochodzeniem zła. Manichejczycy twierdzili, że światem rządzą dwie wielkie siły: Dobro, pochodzące od Boga i Zło, którego źródłem jest szatan. Według św. Augustyna, podobnie jak u neoplatoników, zło absolutne nie istnieje, jest tylko brakiem Dobra. Źródłem zła na świecie jest wolna wola i to człowiek ponosi winę za grzech. Wolna wola jest elementem boskiej doskonałości, odzwierciedleniem wolności Stwórcy i dzięki niej człowiek staje się twórcą samego siebie. Czy pragnienie dobra pojawia się w nas w wyniku łaski Bożej i zbawieni będą ci, którzy jej doświadczą?

Twoje cele

- Poznasz poglądy św. Augustyna na kwestię pochodzenia zła.
- Porównasz intelektualizm etyczny Sokratesa z poglądami etycznymi św. Augustyna.
- Sprawdzisz, jakie argumenty przemawiają za istnieniem wolnej woli człowieka i co według św. Augustyna oddala nas od Dobra.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DeVr21ttS>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe lekcji pod tytułem *Święty Augustyn: pochodzenie zła. Wola i łaska.*

Skąd zło?

Pytanie o źródło zła we wszechświecie jest jednym z najważniejszych i najbardziej intrygujących zagadnień filozoficznych. Nurtuje nas zwłaszcza wtedy, gdy przyjmujemy, iż istnieje wszechmocny Bóg, stwórca świata. Czy obecność zła nie wyklucza Jego dobroci? Nie urąga Jego wszechmocy? Św. Augustyn widzi możliwość pogodzenia zła z Bożą dobrocią oraz z pięknem i doskonałością świata, który jako dzieło Boga nie może nie być dobry. Próbując określić naturę zła, przeciwstawia się [manicheizmowi](#).

Manichejczycy twierdzili, iż całym wszechświatem rządzą dwie potężne i równorzędne boskie siły: Dobro i Zło. Wcielają się one w osobę Boga i Szatana. Szatan wcale nie ma mniejszej mocy niż Bóg, od wieków też toczy z Bogiem walkę, w której do końca nie wiadomo, kto zwycięży i czyja siła ma większą potęgę. U Augustyna **zło absolutne nie istnieje. Tylko dobro ma naturę absolutu**. Doskonałe dobro to Bóg. Czym jest więc zło, którego obecność Augustyn dostrzegał z tak przemożną ostrością? Idąc za Plotynem, filozof uznał, że **zło jest brakiem dobra**. Nie jest dziełem Boga, który tworzy tylko rzeczy dobre, lecz dziełem wolnych istot. Augustyn wyjaśnia:

((**Św. Augustyn**

Podręcznik dla

Wawrzyńca, XXIII, 7,

fragment

Albertus Pictor, *Śmierć grająca w szachy*, kościół w Taby, XV w. Inspiracja Ingmara Bergmana do filmu *Siódma pieczęć*.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

[...] przyczyną otaczających nas rzeczy dobrych jest jedynie dobroć Boga, złych zaś wola zmiennego dobra, najpierw anioła, następnie człowieka, od niezmiennego dobra odstępująca.

Źródło: Św. Augustyn, *Podręcznik dla Wawrzyńca, XXIII, 7, fragment*, tłum. W. Budzik.

Zło bierze się więc z natury stworzeń – człowieka i szatana, posiadających wolną wolę. Czynią one źle, gdy odwracają się od wyższych dóbr i Boga, a zwracają się ku dobrom przemijającym i niepewnym. Zło wpisuje się jednak w dobro świata i stanowi element jego harmonii: Bóg dopuszcza zło ze względu na większe dobro, jakim jest wolna wola człowieka.

Wolna wola i łaska

Zdaniem Augustyna Bóg, który stwarzając świat, działał w sposób rozumny i wolny, wyposażył człowieka w swoje własne cechy, tj. w rozum i wolną wolę.

Cechy te odróżniają nas od wszelkich innych stworzeń i decydują o naszej szczególnej godności. Jednocześnie, obdarzeni tajemniczym i bardzo trudnym we właściwym użyciu instrumentem wolnej woli, możemy wybierać dobro lub zło, Boga lub grzech.

Czy jednak Bóg, stwarzając byty wyposażone w wolną wolę, nie jest sam przyczyną zła?

To pytanie stawia rozmówca Augustyna – Ewodiusz:

((**Św. Augustyn**

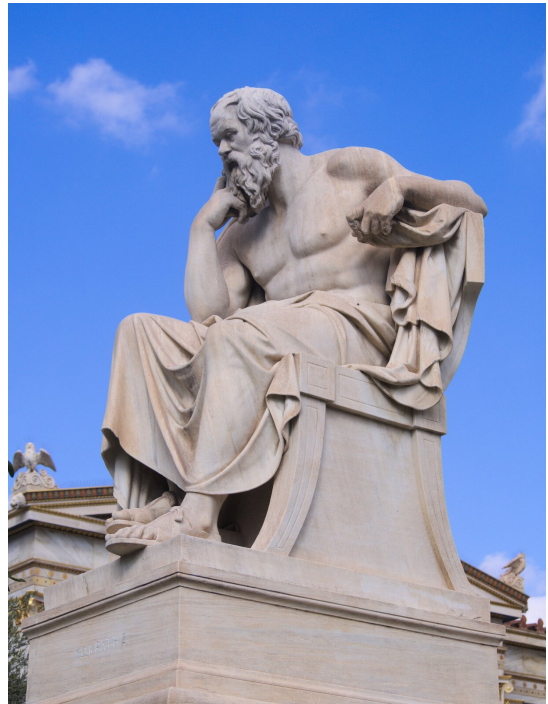
O wolnej woli, I, 16, fragment,

Zgadzam się, że wszystkie grzechy zawierają się w tym jednym rodzaju zła. W odwróceniu się od dóbr boskich, prawdziwie trwałych, ku zmiennym i niepewnym. [...] Wydaje mi się również, że widzę ostateczne wyjaśnienie zagadnienia [...], skąd pochodzą nasze złe czyny. Jeśli się nie mylę, źródłem ich jest decyzja wolnej woli. [...]. Lecz pytam, czy Stwórca powinien był dać nam samą wolną wolę, której, jak widzimy, zawdzięczamy to, że możemy grzeszyć. Przecież zdaje się, że nie posiadając jej, nie bylibyśmy zgrzeszyli. I zachodzi obawa, żeby w ten sposób Bóg nie okazał się w naszym mniemaniu sprawcą ludzkich złych czynów.

Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli, I, 16, fragment*, tłum. A. Trombala.

Bóg nie ma wpływu na zło: źródłem zła jest wolna wola człowieka i to człowiek ponosi całą odpowiedzialność za grzech. Oczywiście wszechmocny Bóg mógłby ludzką wolność ograniczyć i uczynić nas posłusznymi wykonawcami dobra, możemy powiedzieć ostrzej: niewolnikami dobra. Jednak właśnie tego zrobić nie chciał, uznając, iż **wolna wola jest elementem ludzkiej doskonałości, przypominającym wolność samego Stwórcy.** Dzięki niej stajemy się niezależnymi twórcami samych siebie: możemy przyłgnąć do Boga bądź się od niego odwrócić i grzeszyć.

Z problemem wolnej woli łączy się też zagadnienie Bożej **łaski**. Aby osiągnąć zbawienie, człowiek powinien chcieć dobra i zwrócić się ku Bogu. Jednak grzech pierworodny tak okaleczył naturę ludzką, że od tej pory człowiek sam z siebie nie chce i nie może dobrze czynić. **Pragnienie dobra jest możliwe dzięki Bożej łasce i całkowicie od niej zależy.** Choć Bóg udziela łaski darmo, a nie za zasługi, nie udziela jej wszystkim. Ponieważ od łaski zależy ludzkie zbawienie, świat dzieli się na zbawionych i potępionych – tych, którzy łaski dostąpili, i tych, którym nie została dana. Czemu jedni będą zbawieni, a drudzy potępieni? Nie ma na to odpowiedzi, gdyż drogi Boga są niezbadane.

Augustyńska nauka o wolnej woli zakładała również, że **trzeba chcieć dobra, aby dobro móc czynić.** Przyjmując takie założenie, Augustyn sprzeciwił się intelektualizmowi etycznemu, głoszonemu w filozofii od czasów Sokratesa. Jak pamiętamy, Sokrates kwestię czynienia dobra całkowicie uzależniał od rozumu. Uważał bowiem, że jeżeli ktoś pozna prawdę o dobru, nie może dobra nie wybrać i za nim nie podążyć. Cnota i wiedza były dla niego jednym i tym samym.

Źródło: C messier, *Pomnik Sokratesa w Akademii Ateńskiej*, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Słownik

absolut

(z łac. *absolutus* – niezależny, doskonały, zupełny, bezwzględny) termin „absolut” wprowadził do filozofii Plotyn na oznaczenie Jedni, lecz nie był on jedynym twórcą filozoficznej koncepcji absolutu; już u jońskich filozofów przyrody pojawia się idea absolutu: jest nim zasada (*arché*) i pierwsza przyczyna bytu; koncepcja absolutu jako pierwotnej i podstawowej rzeczywistości, będącej zasadniczym czynnikiem świata, występuje też u Arystotelesa (Nieruchomy Poruszyciel); myśliciele chrześcijańscy absolut utożsamiali z Bogiem osobowym, a w filozofii nowożytnej i współczesnej pojmowano go nieraz jako byt pozaosobowy, np. według Spinozy była nim absolutna substancja, a według Hegła – absolutny duch

kreacjonizm

(łac. *creatio* – tworzenie) koncepcja głosząca, że świat i człowiek zostali stworzeni w wolnym i celowym akcie przez Boga

łaska

(łac. *gratia*) nadnaturalny dar udzielany bezinteresownie przez Boga człowiekowi, niezbędny do jego zbawienia, które jest niemożliwe do osiągnięcia o własnych siłach ze względu na grzech pierworodny

manicheizm

system religijno-filozoficzny powstały w Persji, uznający za zasadę bytu dwa przeciwstawne pierwiastki: światło i dobro oraz ciemność i zło

predestynacja

(łac. *predestinatio* – przeznaczenie) religijna koncepcja przeznaczenia człowieka, wedle której losy człowieka są z góry określone przez Boga

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym fragmentem rozmowy Augustyna i Ewodiusza i wyjaśnij, skąd według Augustyna bierze się zło moralne.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PTNhqsjOo>

Św. Augustyn

O wolnej woli

I. Grzech i jego źródła. Bóg nie stworzył zła

Ewodiusz. Proszę cię, powiedz, czy zło nie jest dziełem Boga.

Augustyn. Chętnie, lecz wytłumacz, o jakim złu myślisz, bo potocznie używamy tego słowa w podwójnym znaczeniu: albo mówimy, że ktoś popełnił zło, albo że spotkało go coś złego.

E. Pragnę wiedzieć, skąd pochodzi jedno i drugie zło.

A. Załóżmy, że Bóg jest dobry. Jesteś o tym przekonany, lub przynajmniej wierzysz, ponieważ inaczej myśleć nie wolno. Czyli – Bóg nie czyni zła. Ale przyznajemy także, że Bóg jest sprawiedliwy; każde twierdzenie przeciwne byłoby bluźnierstwem. Jako sprawiedliwy, nagradza dobrych, a na złych zsyła kary. Te właśnie kary są złem w pojęciu karanych. Co z tego wynika? Ponieważ wierzymy, że Opatrzność Boża rządzi naszym światem, musimy także wierzyć, że kara nie spada bez winy. W takim razie tanto zło, które tkwi w przewinieniu, nie pochodzi od Boga, ale to drugie – kara – z całą pewnością.

E. Dobrze, dowiodłeś, że Bóg nie stworzył zła moralnego. Czy jest więc inny sprawca?

A. To pewne, przecież nie powstało samo. Pytasz, kto je stworzył. Nie mogę wskazać palcem. To nie ktoś jeden, określony; każdy poszczególny zły człowiek jest sprawcą

swego złego czynu. Wątpisz? Pomyśl o tym, co powiedzieliśmy przed chwilą, że sprawiedliwość Boża ściga przestępstwa. Czy sprawiedliwa byłaby kara, gdyby wola nie brała udziału w złym czynie?

E. Chyba nikt nie grzeszy, kto się nie nauczył grzeszyć. Jeśli to prawda, chciałbym wiedzieć, kto był tym pierwszym nauczycielem zła.

A. Jak myślisz, czy nauka jest czymś dobrym?

E. Któż by ośmielił się widzieć w niej zło?

A. A jeżeli nie jest ona ani dobrem, ani złem?

E. Ja mam ją za rzecz dobrą.

A. Masz słuszość. Przecież ona daje nam wiedzę lub przyczynia się do rozbudzenia jej w nas. Wszelkie wiadomości zdobywamy tylko przez naukę. Zgadzasz się?

E. Tak. Sądzę nawet, że przez nią uczymy się wyłącznie dobra.

A. W takim razie strzeż się, żebyś nie mówił, że zła uczymy się. Przecież nauka wzięła nazwę właśnie od uczenia się.

E. Skąd więc bierze się zło w ludzkich czynach, skoro się go nie uczymy.

A. Może stąd, że odwracamy się i stronimy od nauki, czyli od środków prowadzących do wiedzy. Lecz wszystko jedno, gdzie leży przyczyna. Pewne jest, że w ogóle nie można uczyć się zła; bo od czasownika „uczyć się” bierze swoją nazwę nauka, a nauka jest czymś dobrym. Jeżeli można nauczyć się zła, zawiera się ono w nauce i wtedy nauka nie będzie rzeczą dobrą. A przecież sam przyznajesz, że jest dobrem. Nie uczymy się więc zła i na próżno szukasz tego, kto uczy nas źle postępować. Jeżeli zaś czynimy zło przedmiotem nauki, uczymy się unikać go, a nie popełniać. A więc zły czyn to rozbrat z nauką.

E. Właściwie uważam, że istnieją dwa rodzaje nauki. Jedna uczy nas postępować dobrze, druga – źle. Ale kiedy zapytałeś, czy nauka jest dobrem, samo przywiązanie do dobra pochłonęło moją uwagę i skierowało ku tej nauce, która uczy czynić dobrze. Toteż odpowiedziałem, że nauka jest dobrem. Teraz jednak uświadamiam sobie, że jest jeszcze inna, którą stanowczo uważam za zło. Jej to właśnie nauczyciela poszukuję.

A. A może przynajmniej rozum uważasz za czyste dobro?

E. O, tak. Jemu przypisuję wartość bezwzględną i nie widzę żadnej lepszej władzy w człowieku. Żadną też miarą nie posunąłbym się do twierdzenia, że jakikolwiek rozum może być złą potęgą.

A. A cóż powiesz na to, gdy ktoś uczy się, ale nie rozumie? Wydaje ci się uczonym taki człowiek?

E. W żaden sposób.

A. Jeżeli więc wszelki rozum jest siłą dobrą i tylko ten uczy się, kto poznaje rozumem, to każdy uczący się spełnia dobrą czynność; bo każdy, kto się uczy, ten poznaje rozumem, kto zaś poznaje rozumem, postępuje dobrze. Ktokolwiek więc szuka sprawcy naszego wykształcenia, zaiste szuka sprawcy naszych dobrych uczynków. Dlatego daj sobie spokój z tą chętką wypatrzenia jakiegoś tam nauczyciela zła moralnego. Jeżeli bowiem jest zły, nie uczy; jeżeli zaś daje wiedzę, to znak, że nie jest zły.

E. Dobrze; skoro już zmuszasz mnie, żebym przyznał, że nie uczymy się czynić źle, powiedz mi, skąd właściwie pochodzą nasze złe czyny.

A. Poruszasz zagadnienie, które nie dawało mi spokoju już w bardzo młodym wieku; wreszcie wyczerpanego popchnęło w przepaść herezji. Ten upadek podziałał na mnie bardzo przygnębiająco. Zalała mnie fala czczych baśni. Sam nie zdołałbym wydobyć się z tego stanu i odetchnąć atmosferą swobodnego badania, które jest podstawą wszelkiej wolności. Ale tęsknota za znalezieniem prawdy zjednała mi Bożą pomoc. Wiele starań dołożyłem, aby się wyzwolić od tej myślowej udręki. Toteż i ciebie poprowadzę tą samą drogą, która wywiodła mnie z biedy.

Bóg będzie przy nas i da nam zrozumieć to, w co wierzymy. Przecież jesteśmy przeświadczeni, że trzymamy się zasady, zalecanej w słowach Proroka: „Jeżeli nie uwierzycie, nie zrozumiecie.” Wierzymy zaś, że wszystko, co istnieje, zawdzięcza byt wyłącznie samemu Bogu, a jednak grzech nie jest Jego dziełem. Ale oto co intryguje nasz umysł: jeżeli grzechy pochodzą od dusz, które Bóg stworzył i które Jemu zawdzięczają swe istnienie, jak można nie odnosić ich niemal bezpośrednio do Boga?

Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli*, tłum. tłum. A. Trombala.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wymień pozorne dobra, które oddalają człowieka od Boga i czynią go grzesznikiem.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PTNhqsjOo>

Święty Augustyn

O wolnej woli, fragment

Skąd zło?

Grzeszy zaś wola, która odwróciła się od niezmiennego i wspólnego dobra, a zwróciła się albo ku swemu dobru osobistemu, albo ku zewnętrznemu, albo ku niższemu. Ku osobistemu dobru zwraca się wtedy, kiedy chce być niezależną panią samej siebie. Ku zewnętrznemu dobru - wtedy, kiedy chce poznać to, co należy do innych, lub to wszystko, co jej dotyczy. Ku niższemu - wtedy, kiedy kocha rozkosze cielesne. I tak człowiek, ulegając pysze, ciekawości i nieczystości, stacza się w życie, które w porównaniu z życiem wyższym jest śmiercią.

Źródło: Św. Augustyn, *O wolnej woli*, II, 19, fragment, tłum. A. Trombala.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 3

Co jest prawdziwym dobrem, ku któremu człowiek powinien się zwrócić?

Polecenie 4

Jeżeli istnieje dobry Bóg, to skąd się bierze zło? Spróbuj samodzielnie rozwiązać ten problem.

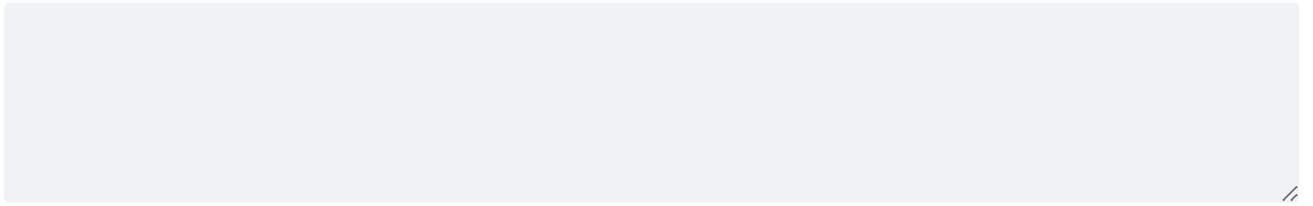
Prezentacja TED

Polecenie 1

Na podstawie wiedzy z lekcji wyjaśnij, jakie były poglądy Augustyna dotyczące zła i wolnej woli.

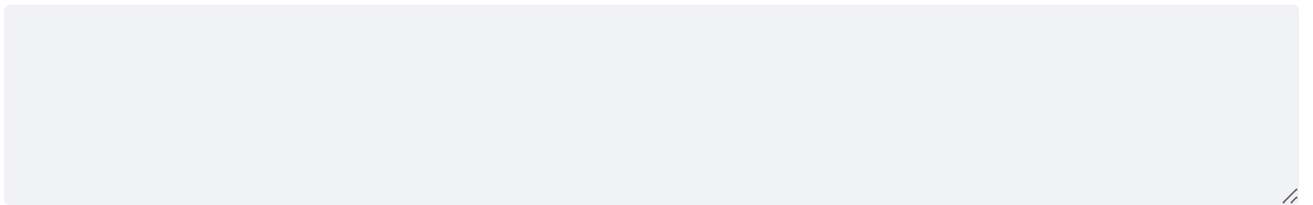

Polecenie 2

Zapoznaj się z wykładem dr. Tomasza Mazura. Czego dotyczyła teoria Bożej łaski według Augustyna? Jaka była jej rola w zbawieniu człowieka?

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D84IFSpka>

Film edukacyjny. Święty Augustyn a problem zła.

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Święty Augustyn – problem zła*.

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Na czym opierał się spór Augustyna z pelagianami?

Augustyn twierdził, że pelagianie są heretykami.taknie

Augustyn uważał, że pelagianie prowadzą wierzących do piekła.taknie

Herezją pelagian jest twierdzenie, że człowiek nie może być zbawiony już za życia.taknie

Herezją pelagian jest twierdzenie, że człowiek może być pewien zbawienia za już za życia.taknie

Herezja pelagian wynika z zaprzeczenia dogmatowi o wszechmocy Boga.taknie

Zbawienie nie może być pewne, jako nagroda otrzymana już za życia, za życie w zgodzie z przykazaniami.taknie

Zbawienie jest pewne dla chrześcijan.taknie

Pelagianie dowodzą, że można wymusić na Bogu zbawienie.taknie

Tylko Bóg może ocenić, czy człowiek zasłużył na zbawienie.taknie

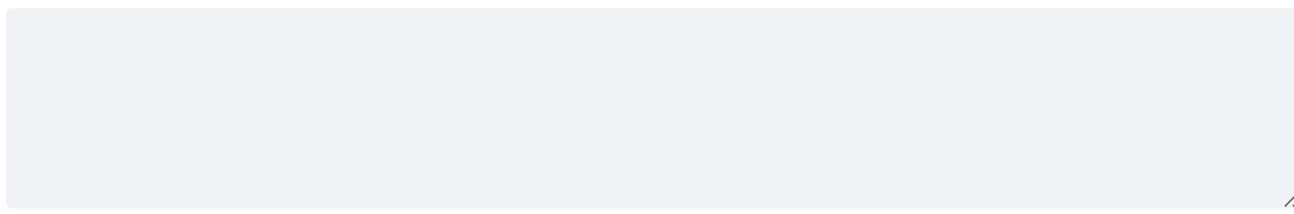
Polecenie 3

Jak Augustyn rozwinąłby następujące zdanie: *Gdyby człowiek nie miał wolnej woli, a więc możliwości wyboru między dobrem a złem, to...?*

Praca domowa

Święty Augustyn w swoich *Wyznaniach* zadał następujące pytania: *Gdzież więc jest zło? Skąd i w jaki sposób do tego świata się wkradło? Jaki jest jego korzeń? [...]* *A może zło w ogóle nie istnieje?* Napisz esej, w którym postarasz się odpowiedzieć

na te pytania, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych. Wskazówki dotyczące pisania eseju filozoficznego znajdziesz w materiale „[Jak napisać esej filozoficzny](#)”.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Św. Augustyn: część 3. Skąd zło?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;

3) rekonstruuje filozoficzno-duchowe poszukiwania św. Augustyna: manicheizm, sceptycyzm, neoplatonizm, chrześcijaństwo.

Lektura obowiązkowa

6) do wyboru fragment z pism jednego z następujących autorów (w związku z działami IX i XI treści nauczania): Epikur, Epiktet, Seneka, Marek Aureliusz lub św. Augustyn.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia poglądy św. Augustyna dotyczące zła;
- zestawia intelektualizm etyczny Sokratesa z poglądami etycznymi św. Augustyna;
- argumentuje istnienie wolnej woli człowieka i wyjaśnia, co według nauk św. Augustyna oddala nas od Dobra.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda akwariów;
- audiobook;
- film edukacyjny;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się

dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

- 1. Metoda akwarium.** Uczniowie odliczają do dwóch, dzieląc się na dwie grupy. Nauczyciel informuje, że będą oni dyskutować i wykorzystają do tego metodę akwarium. Nauczyciel wyjaśnia zasady dyskusji oraz określa jej czas. Pierwsza grupa siada w kręgu i prowadzi debatę na temat: *Czy Bóg, stwarzając byty wyposażone w wolną wolę, nie jest sam przyczyną zła?* Druga grupa obserwuje i zapisuje swoje spostrzeżenia dotyczące: doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu debaty.
Po upływie wyznaczonego czasu następuje zamiana ról. Na zakończenie wybrane osoby przedstawiają na forum klasy swoje spostrzeżenia.
- 2. Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na trzy grupy i pracując w ich obrębie parami, przygotowują odpowiedzi na pytania:
  - grupa 1: Skąd, według Augustyna, bierze się zło moralne?
  - grupa 2: Wymień pozorne dobra, które oddalają człowieka od Boga i czynią go grzesznikiem.
  - grupa 3: Co jest prawdziwym dobrem, ku któremu człowiek powinien się zwrócić?Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
- 3. Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Prezentacja TED”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
- 4.** Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Święty Augustyn w swoich *Wyznaniach* zadał następujące pytania: *Gdzież więc jest zło? Skąd i w jaki sposób do tego świata się wkradło? Jaki jest jego korzeń? [...] A może zło w ogóle nie istnieje?* Napisz esej, w którym postarasz się odpowiedzieć na te pytania, odwołując się do wybranych poglądów filozoficznych.

Materiały pomocnicze:

- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.
- Niemirowski T., *Co to znaczy „nauczać filozofii”?*, w: „Forum Pedagogiczne” 1(2015).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Audiobook” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.